

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (6.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikáiró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Életem első éveiről csak összefüggéstelen emlékképekben tudok visszaidézni egyet s mást. Arra például magam nem emlékezhetem, csak szüleimtől tudom, hogy 1924 novemberében kereszteltek kálvinista hitre az 1784-ben épült nagyvárad-olaszi, Körös-parti református templomban. Maga Csernák Béla nagytiszteletű úr lötytyintette fejemre a szentelt vizet, havas esős, ronda vasárnap délelőtt, keresztelvelem tanúsága szerint november 23-án. Keresztapám egy Jaczkó András nevű, pataki születésű aradi lakos, édesapám egykori rokkant katonatársa, falábú ember, aki valószínűleg akkor látott engem először és utoljára. Azt tudom, hogy egy ideig, nagy ritkán még levelet váltottak apámmal, de arról nincs se adatom, se emlékem, hogy a szent kereszttségnek nevezett aktus után valaha is láttuk volna egymást. Fogalmam sincs, hogyan esett rá a választás, talán apám bajtársa volt a pesti rokkantiskolán. Zoltán testvérem esetében apám

egyik nővére, Etelka néni töltötte be a keresztmama tisztségét. Ő legalább a közelben lakott, Albison, gyakran látogatott Váradra, és gyönyörködhetett testiekben-lelkiekben gyarapodó keresztfiában. De Jaczkó keresztapám? Aradtól Váradig drága volt a vonat, ideje sem igen lehetett utazgatni csupa komaságból, apám és anyám sem jártak nála később Aradon, sokáig én se, még átutazóban sem. (...)

Két és fél éves koromban baleset ért. A Ferenc utcai ház mögötti, saját, elkülönített udvarrészünkben állott egy kiszáradt, vén diófa. Azt apám a szomszéd Kalmár bácsi segítségével kivágta. A kiásott gyökérzet helyén egy ideig mély gödör tátongott. Én Zoltánnal körülötte futkorásztam, játszottam. Mentem folyvást a testvéremmel, mint pincsikutya a gazdájával. Ő felállt egy ácsszékre, arról ugrált bele, én is fölálltam, de leestem fejre a gödörbe! A baleset eleinte komoly következményekkel riasztotta a családot. Nem tudtam megszólalni, pedig előzőleg már kezdtem szépen beszélni, és utána még évekig dadogtam. Ez a dadogás csak az első négy elemiben kezdett fokozatosan elhagyni, de ha ideges voltam vagy izgultam valami miatt, még középiskolás koromban is nehezen böktem ki a k, az m, a b, a p hangokkal kezdődő szavakat.

Apám ez idő tájt volt éppen végletes megszállottja az eszperantó mozgalomnak és vele kapcsolatosan „az emberiség nyelvi testvérisége” nemzetközi eszméjének. Oly mértékben, hogy az ő házi, autodidakta módszerével nem is magyarul, hanem – anyám konok ellenkezését erőszakosan legyűrve – eszperantóul tanítgatott az első szavakra! Ennek az lett a következménye, hogy a baleset és beszédhibám előtt eszperantó nyelvtudásom gyorsabban fejlődött, mint a magyar. Szegény anyám még azt se mindig értette, ha vizet kérek tőle. *Akvo, akvo!*, mondtam neki, mire ő találgatta, hogy mi a fenét akarok. Olyan gyermek voltam, akinek anyja sem érti a szavát! Nekem ily módon előbb volt *apanyelvem*, az eszperantó, és csak azután *anyanyelvem*, a magyar! Apámnak ez a furcsa, pedagógiailag át nem gondolt, megmosolyogni való eszperantista túlbuzgósága aztán kényszerűségből abbamaradt balesetem után. Anyám foglalkozott velem többet, apám – félelmében, hogy a szavam örökre elapad – örült, ha valamilyen módon megmukkanok. „Csak beszélj neki minél többet! Beszéltesd őt is!” – buzdította anyámat. Anyám úgy halt meg 1980. július 11-én, hogy 62 esztendeig „román világban élve” (nem számítva a négyesztendős észak-erdélyi intermezzót) egy árva kukkot se tudott megtanulni románul. Magyarul szólt hozzám, és anyanyelvemmé tette az addig gagyarászott eszperantó „apanyelv” helyett.

Halogatnám, hogy szóvá tegyem, de kronológiailag ide kívánczik annak a megvallása, hogy nagyjából ez idő tájt, hároméves koromban figyeltek fel a szűkebb környezetemben élők meghökkentően korán jelentkező, erőteljes szexuális érzékenységem megnyilvánulásaira. Ezt elég finomkodva jegyeztem meg, ha körülményesen is... Magyarul: hároméves koromra már oly túlzó gyakorisággal maszturbáltam, mintha erre születtem volna. Ha tiltották a szüleim, vagy a figyelmemet igyekeztek elterelni, akkor elrejtőzve a figyelő szemek elől, titokban műveltem, szenvedélyesen, de – mostani meggyőződéseim szerint – ártatlanul, nem tudva semmit a dolog természetéről. Ártatlanul vagy sem, de tény, hogy jó pár évvel később, úgy nyolc-kilenc éves koromban akkora baloldali heregyulladását szedtem össze e túlzások révén, hogy hetekig még vizelni is alig tudtam a szörnyű fájdalomtól. Feküdtem is a gyulladással egy darabig, majd heteken át úgy jártam, mint akinek görögdinnye van a lábai

között. Az orvosnak azt meséltem be, hogy tornaórán ráestem egy pad szélére, és az ütött meg olyan rossz helyen. Ez volt a „hivatalos verzió” szüleim használatára is, hogy aztán ők tudták-e az igazi okot vagy sem, sose került szóba. Azoknak az idegeknek meg, akik az utcán leállítottak, hogy „te, kisfiam, miért lépegetsz olyan furcsán?”, azt hazudtam, hogy megoperáltak, azért nem megy tökéletesen a járás.

Utólag, felnőtt koromban is, sokat töprengtem azon, honnan tombolt bennem ez az ördög, kiből bújt belém? Felmenő családtagjaim egyikéről sem tudtam azt állítani, hogy tőle örököltem volna. Az a gyanúm, hogy a már említett, két és fél éves koromban ért balesetből eredeztethető. Szexuálpatólogusok állítják ugyanis, hogy a koponya sérülése bizonyos esetekben, a hipotalamusz sérülése révén, közvetett módon erős befolyással lehet bizonyos szexuálneurózisok kialakulására. Ez életkortól független dolog. Az az agyrázkódás vagy agysérülés, amelyet a gödörbe zuhanáskor elszenvedtem, s amely egy ideig a beszédképességemet is károsította, valószínű, hogy örökletes hajlamok nélkül is megmagyarázza, amire sokáig, titkolózva és némelykor restelkedve is, kerestem a választ. Aztán belenyugodtam, mindenki olyan, amilyen. Engem nem a bába ejtett fejre, megtettem azt én magam!...

Hadd ejtsek a bábámról is pár szót. Engemet is, Zoltán bátyámat is ugyanaz a bábaasszony segített a

világra. Nevére, sajnos, már nem emlékszem. Ha az utcán találkoztunk, szüleim nógattak: „Köszönj szépen, ő a Gólya néni, ő hozott téged!” Én köszöntem engedelmesen, de sehogy se értettem a dolgot. Ha gólya, miért néni, ha gyereket hoz, miért nem gólya. Szóval eltartott a megfejtés egészen addig a napig – amolyan 14 éves forma lehettem –, amikor egyszer, apámmal haladva az Ūri utcán, megint szembe jött a „Gólya néni”. Én tudtam a kötelességemet, szépen előre köszöntem, de már akkor tudtam a „többit” is, más pajtásoktól! Megemlítettem apámnak. Ő fellélegezve vette tudomásul, hogy a néni, a gólya és a gyerek összefüggéseit sikerült tisztáznom, és csak annyit tett hozzá, hogy ha jobban odafigyelek, mit csinál a mi Lupu nevű kutyánk a szomszédék Hektor nevű kutyájával, és aztán elgondolom, hány kis kölyke lett, hamarabb is rájöhettem volna mindenre, nem kellett volna bevárnom, míg valamelyik osztálytársam fölvilágosít. Azért szüleimnek se kellett volna várniuk arra az iskolatársra...

A Gólya nénivel kapcsolatban még annyit, hogy akkor még, amikor én születtem, igen kevesen, főképp a tehetősebbek szültek klinikán vagy kórházban. Bátyám, mikor már nagyocskák voltunk, elárulta, micsoda ramazuri volt 1924. november 15-én este, a Ferenc utcai hálószobában. Őt egy nagy dunyharakással próbálták elkülöníteni a másik ágyon vajúdo édesanyjától, akkorával, amin nem lehet átlátni. De nem sok eredménnyel, annál kevésbé, mert ő is mindent elkövetett, hogy alvást mímelve, meglesse az élet keletkezésének titkait. „Én láttam elejétől a végéig, ahogyan születél! – mesélte később, férfikorunkban. – Futkároztak összeviszsa lavór vizekkel, lepedőkkel, a Gólya néni ide, apu oda, még a szomszédból is egy asszony. A Gólya néni irányította a hadműveleteket. Anyu vijjogott, jajgatott, sírt is, olyankor apu rászólt: hagyd a nyavalygást, fiam, mit csináltál volna Doberdónál, derékig érő vízben, a futóárokban, ha már ez is ennyire megvisel? Nekem a torkomban dobogott a szívem – mesélte tovább Zoltán –, és elmondhatatlan félelem vett rajtam erőt. Négy és fél éves múltam, tudtam már, mi az, meg nem is tudtam, sejtettem. Én is így születtem? Teremtóm! És anyám nem halt bele! Csak most meg ne haljon már, annyira fáj neki, inkább nem kell kistestvér, csak Anyu meg ne haljon! Titokban a dunyhába fúrtam a fejem, és sírtam, borzasztóan sírtam. De furdalt a kíváncsiság is: mi lesz az ered-

mény? Fiú-e vagy lány? Aztán meghallottam a cincogó kis hangodat, keveredve anya sírós jajgatásával. Egyébként akkor éppen számárköhögésem volt, amit te, sajnos, életed első napján már el is kaptál tőlem.”

Apám a húszas évek közepétől az *Universala Esperantista Asocio* (UEA) helyi *vicedelegitója*, helyettes megbízottja volt. Szerepelt a neve és a pontos lakcíme az UEA néhány évkönyvében, azért, hogy ha egy világjáró, a román, magyar vagy német nyelvet nem beszélő esperantista téved Nagyváradra, az évkönyvben feltüntetett személyekhez bizalommal fordulhasson tanácsért, útbaigazításért, esetleg szálláslehetőségért. Az UEA fő „delegitója” az időtt egy Kelemen nevű váradi tanár volt. Szerencsénkre, csak egyetlen esetben fordult elő, hogy a vicedelegitót kereste meg a félreeső, falusias Ferenc (ma: Doina) utcában egy világjáró idegen. Egy este csengettek – villanyunk nem lévén, madzag végén lógó csengőt kellett rángatnia annak, aki hozzánk igyekezett volna kapuzárás után –, apám kinézett, nem látott senkit. Becsukta hát az ablakot, de megint csengettek. Megint kinézett, senki. Végül az ablak alól, egy méternyinél alig magasabbra nőtt eszkimó (!) szólalt meg eszperantóul, tudakolva, név szerint apámat keresvén, hogy jó helyen jár-e. Apám nem engedte be – mi már este kilenc táján mind ágyban voltunk, mint ezen a félfalusi városszálen akkortájt szinte mindenki –, és az ablakon át útba igazította a szállást és a helyi eszperantista szövetséget keresgélő északi atyafit.

Ez a vicedelegitóság nem volt apámnak való! Nem szólva a mi rendkívül sanyarú lakás- és anyagi viszonyainkról, ami lehetetlenné tette a vendéglátást, hiszen még egy rendesebb hokedlire is nehéz lett volna leültetni a betérő idegent, nem-hogy megvendégelni vagy följajnlani, hogy nálunk aludjék. A rendőrség is kezdte apámat figyelni, ami állami alkalmazott voltára tekintettel egzisztenciális veszélyekkel járt. Mint a '70-es, '80-as években, akkor se örvendezték körül a külföldivel kvaterkázó honi állampolgárt Romániában, különösen nem, ha kisebbségi volt az illető. Ráadásul az eszperantó mozgalomról mindenki úgy tudta – nem csak a hatóságok körében –, hogy az a nemzetközi kommunista, illetőleg szociáldemokrata munkásmozgalomhoz kapcsolódik, sőt, annak fedőszerve. Különben is egy lengyel zsidó orvos, dr. Zamenhof találta ki – érveltek a nemzetvédők, s ezzel el is intézték a maguk részéről az eszperantó mozgalmat, nyelvet, mindent! (...) Mikor apám megtudta, hogy a rendőrség figyeli, noha a munkásmozgalmmal való összenövést ő nem tapasztalta Váradon az eszperantisták körében, gondolkodás nélkül fölhagyott a vicedelegitósággal. Ha jól tudom, 1929-ben vált meg a tisztségétől. Keserűen vette tudomásul, hogy a világ rosszabb, mint ábrándjaiban elképezi, és attól fogva csak magának szerette az eszperantót. A mi anyagi körülményeinkhez képest így is sokat költve szerelmére: eszperantó nyelvű folyóiratokra (éveken át járatta a Budapesten kiadott *Literatura Mondo* című irodalmi lapot), könyvekre, szótárakra, nyelvtanokra, legfőképpen a Vidor-féle papír- és könyvkereskedés bevételeit gyarapítva.

Egyébként is autodidakta könyvmoly volt! Sokat olvasott, és több, jó értelemben vett „dilettáns” irodalmi termék közt, jó néhány költői színvonalú és ihletésű verset is írt, természetesen magyarul. Ha több gondot fordít veleszületett tehetségének csiszolására és verseinek nyilvánosságára, bizonyosan nép-nemzeti realista stílusban alkotó, afféle „Arany János-epigon” költő válik belőle. Birtokomban levő verseinek, írásainak nagy része ezt bárki előtt tanúsíthatja! Verseiből több meg is jelent korabeli antológiákban, más sajtótermékekben, az 1942. évi postás évkönyvben stb., de ő mindig okosabbnak hitte magát, mint azok, akik mérlegre vetik az ő költői adottságait, ezért dachból elkerülte a bírálatok lehetőségét. Nem-

igen küldte jól sikerült, szép verseit sehová. Ellenben vendégeinket traktálta velük, órákon át olvasva föl nekik műveit. Ők persze udvariasan hallgatták, elismeréssel, lelkesen méltatva szépségüket, és ez a sokszor csak udvarias gesztus apámnak teljesen elegendő volt. Az irodalmi világ, a szakmai körök elismeréséről eleve lemondott, azt hajtogatta, hogy „azok a klikkek, egymást támogató huncut egybeállások úgysem értenek hozzá”. Maga szerette volna inkább kiadni a verseit, de ehhez a fizetése nem volt elég. Anyutól pedig pénzt kérni – a lakásgondok megoldásával kapcsolatos hatalmas veszekedések után! – többé sohase akart. Anyu különben se vette Apa irodalmi próbálkozásait annyiba se, mint egy konyhaablakra tapadó légypiszkot. Ha Apu a verseit olvasta föl nekünk, kiment, hogy ne is hallja. Ha vendégek előtt olvasott föl apánk, akkor ugyan nem ment ki, de úgy forgatta a fejét összevissza, kezdte el tapogatni a vendég ruhájának szövetét („ej, de jó kis anyag, Witraelnél vette?”), vagy kínálgatni őket pogácsával, borral, süteménnyel, hogy más se tudjon odafigyelni, más se tulajdonítson a verseknek semmi jelentőséget. A végén aztán, amikor a vendégek egymást túllícitálva dicsérték „Imre bátyánk” költeményeit, akkor ő is bele-belekottyantott: „ügyes ember ez, csak senki se tudja!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR